

УДК 070:81'373

Пономаренко Л.Г.

СЕМАНТИКА І ФУНКЦІОНУВАННЯ БІБЛЕЇЗМУ-АНТРОПОНІМА „ІУДА” У МОВІ СУЧАСНИХ ЗМІ

Пономаренко Л.Г. Семантика и функционирование библеизма-антропонима «Иуда» в языке современных СМИ
В статье рассматриваются три уровня значения библеизма-антропонима Иуда, особенности его семантики и функционирования в языке современных СМИ.

Ключевые слова: семантика, значение антропонима, язык СМИ, функционирование библеизма-антронома

Пономаренко Л.Г. Семантика і функціонування біблеїзму-антропоніма „Іуда” у мові сучасних ЗМІ
У статті розглядаються три рівні значення біблеїзму-антропоніма Іуда, особливості його семантики та функціонування в мові сучасних ЗМІ.

Ключові слова: семантика, значення антропоніма, мова ЗМІ, функціонування біблеїзму-антропоніма

Ponomarenko L.G. Semantics and functioning of bibleizm-antroponim «Juda» in language of Modern Mass Media
The article deals with three levels of meaning of the bibleizm-antroponim «Juda», peculiarities at its semantics and functioning in language of Modern Mass Media.

Key words: semantics, the meaning of antroponim, the language of Mass Media, functioning of bibleizm-antroponim

Актуальність. Мова засобів масової інформації кінця ХХ - початку ХХІ ст. все більше прагне до образності, емоційності, експресивності. Одним із засобів набуття таких рис є використання біблеїзмів, які, крім стилістичного забарвлення, додають висловлюванню семантичної глибини.

Біблеїзми як фрагменти прецедентного тексту активно функціонують у мові сучасних ЗМІ. Проте біблеїзми-антропоніми чи біблійні антропоніми з огляду на їхню етимологію (приналежність ізраїльській лінгвокультурі) та джерело засвоєння (Біблію як Слово Боже) мають свої семантичні особливості, а також набувають нових лінгвокультурних рис у мові українських ЗМІ.

Дослідженню біблійних антропонімів приділено увагу у статтях Л. Шевченко (лінгвістичний аналіз значення імені Ісуса Христа) [11], О. Фролової (референтне використання втілених антропонімів, які позначають конкретних суб'єктів, зокрема біблійних персонажів) [10]. Питання функціонування власних назв на сторінках періодичних видань, у стрічках агентств та в Інтернет-газетах аналізувалося В. Ільченком [2].

Мета статті - розглянути семантичні та функціональні особливості біблійних антропонімів на прикладі імені „Іуда” в мові сучасних ЗМІ.

Мета розвідки передбачає реалізацію таких завдань: 1) висвітлити різні семантичні рівні антропонімів; 2) проаналізувати доантропонімічне, антропонімічне та відантропонімічне значення біблеїзму-антропоніма *Іуда*; 3) простежити особливості функціонування та семантики зазначеного біблійного антропоніма у мові сучасних ЗМІ.

Постановка проблеми. З погляду семантики в антропонімів виділяють три рівні значення: доантропонімічне, антропонімічне й відантропонімічне. За словами О. Карпенка, „доантропонімічне (або етимологічне) значення - це значення слів, від яких утворено той чи інший антропонім” [3, с. 16]. Інакше кажучи, це значення предметної назви, що лежить в його основі, яке можна назвати „внутрішньою формою” антропоніма.

На думку О. Карпенка, антропонімічним значенням є „значення особистого імені, індивідуального знаку виділення тієї чи іншої людини з певної множини людей” [3, с.16]. За М. Муравльовою, під цим значенням криється специфічне призначення антропоніма позначати індивідуальні предмети безвідносно до їхніх ознак [5, с. 102].

Назване значення антропоніма встановлює, чи є власна назва особистим жіночим або чоловічим ім'ям, прізвиськом, по батькові, псевдонімом. Ім'я викликає у свідомості носія мови певні асоціації щодо свого походження, віку, територіального поширення, популярності, національної, соціальної чи релігійної належності носія імені.

Відантропонімічне значення, на думку І. Турути, це значення, набуте певною власною назвою людини в процесі її комунікації [9, с.254]. Воно вважається вторинним і розвивається далеко не у кожного антропоніма. Як доречно відзначає О. Карпенко, „для появи відантропонімічного значення необхідно, щоб ім'я стало знаменитим” [3, с.35].

Звернемося до аналізу біблійного антропоніма *Іуда* на різних семантичних рівнях. Доантропонімічним значенням названого імені в єврейській мові є „звеличання Господа” [6, с.431]. Слід підкреслити, що в Старому та в Новому Заповіті згадується кілька людей з таким іменем, зокрема: четвертий син Якова та Лії (1 М. 29:35; 35:23), син Сенеї, який після повернення з вавилонського полону був другим начальником в Єрусалимі (Неем. 11:9), галілеянин, який під час перепису зчинив бунт проти римлян (Дії 5:37), один із дванадцяти учнів Ісуса Христа, автор книги з Нового Заповіту тощо. Таким чином, ім'я *Іуда* виконує у кожному випадку номінативну функцію та несе антропонімічне значення.

Проте це ймення стало відомим в усьому світі саме завдяки Іуді Іскаріотському, що був учнем, Ісуса Христа. Саме цей Іуда у Гетсиманському саду подав умовний знак солдатам, поцілувавши свого Учителя (Лк. 22:47-54; Ів. 18:1-11). За цю зраду він отримав нагороду розміром у тридцять срібняків, а на наступний день, дізнавшись про смертний вирок, винесений Ісусу, розкаючись, кинув отримані гроші в храм і закінчив життя самогубством (Мт. 27:3-10). Для українців, які так чи інакше знайомі зі Святим Письмом, антропонімічне значення цього імені пов'язується також з автором Послання Юди (ім'я подане за перекладом Біблії Івана Огієнка). Таким чином, антропонімічне значення імені *Іуда* можна сформулювати як біблійне чоловіче ім'я, яке не характерне з погляду вживання українському ономастикону.

Відантропонімічне значення ймення *Іуда* відоме різним лінгвокультурам, зокрема й українській, і тісно пов'язане з особою Іуди Іскаріота як зрадника Сина Божого Ісуса Христа. Одним із характерних показників рецепції цього імені українською лінгвокультурою є входження його до складу фразеологізмів, зокрема таких, як “юдине поріддя” та “юдині срібняки”.

За Словником фразеологізмів, вислів „юдине (іудине) плем'я (поріддя, коріння)” вживається у значенні „зрадник”, наприклад: „*І все'дно [всеодно] іудиному корінню недовго зиватися*” (М. Стельмах) [7, с.518]. Юдині (іудині) срібняки (срібники) мають значення „винагорода за зраду”, наприклад: „*Вони не знають, в кутюрах якої країни одержуватимуть надалі свої Іудині срібники*” [7, с.686].

Як підкреслює А. Коваль, ім'я *Іуда* позначає „зрадника, лицеміра, людину продажної душі” та виступає „і як власне, і як загальне” [4, с. 213]. Один із наведених прикладів для ілюстрації - „*Пішла в село і там зустрінула велике розчарування. У коліноному кутку був „просвітитель” від самої влади - румунський поліцей - іуда*” (О. Кобилянська). У наведеній цитаті підтверджується думка дослідниці про перехід антропоніма до розряду апелятива, який наділений характерними ознаками.

На основі аналізу функціонування та семантики біблеїзму-антропоніма *Іуда* на сторінках тижневика „Дзеркало тижня” протягом 2000-2007 рр. можна виділити такі особливості:

1) Біблеїзм-антропонім входить до складу власних назв, зокрема нових літературних творів, кінофільмів тощо, наприклад: „*Нинішній бум навколо «модних апокрифів» - старого «Євангелія від Іуди» й нового «Коду да Вінчі» - також: не виходить за межі звичайного інтересу до апокрифів та уявлень про маркетинговий успіх*” (ДТ. - 2006. - № 19). Крім власне номінативної функції, пов'язаної з антропонімічним значенням, це йменування виконує ще й алюзивну - натяк на стосунок до біблійного тексту.

2) Зазначене ім'я є складовою та центром біблійних алюзій, які більшою чи меншою мірою звертаються до описаних у Біблії подій, пов'язаних з іменем Іуди, наприклад: „*Ми «її» („AKELDAMU” як частину назви фільму Я. Лупія „На полі крові. AKELDAMA.” - Л.П.) знаходимо в «Діяннях св. Апостолів», де розповідається, що першосвященники на поверненні Іудою «кровні» 30 срібників купили землю гончаря, яка «їхньою мовою називається Акелдама, тобто земля крові» (ДТ. - 2001. - № 17). „*Грошовий мішок тягав із собою Іуда і за тридцять срібляків продав Христа. Що за сила така, за яку можна продати Бога і створити нову релігію?*” (ДТ. — 2001. - №43). Слід зазначити, що в наведеному прикладі натяк на біблійний контекст пов'язаний з авторською інтерпретацією подій („*Грошовий мішок тягав із собою Іуда...*”). В Євангелії від Івана говориться: „*А це він (Іуда Іскаріотський - Л.П.) сказав не тому, що про вбогих журився, а тому, що був злодій: він мав скриньку на гроші, - і крав те, що вкидали*” (Ів, 12:6). Таке „втручання” автора має як свої переваги, так і недоліки: з одного боку, воно надає висловлюванню образності, з іншого - дає недостовірну інформацію про біблійні події читачу, який не знає Святого Письма. Можливо, це не дуже принципово, коли не стосується християнських доктрин, як у розглянутому випадку з Іудою-скарбником.*

Поглиблення відантропонімічного значення ймення *Іуда* й підсилення його емоційно-експресивного забарвлення внаслідок поєднання зі стилістично маркованими словами, наприклад: „*Відкинувши мораль євангельської притчі про огидного перевертня Іуду Іскаріота і тридцять срібняках, мутанти сучасного бізнесу звернули свій погляд до римського імператора Віспасіана*” (ДТ. - 2001. - № 7). Слід зазначити, що історія про іуду Іскаріота - це не притча (хоч і несе певну мораль), а історична подія, яка зафіксована в біблійному тексті.

4) Аналізований антропонім біблійного походження входить також до складу порівняння з метою увиразнення характеристики однієї особи через іншу, наприклад: „*Прибічники Мілошевича порівнюють його з Іудою, стверджуючи, що, з погляду християнської моралі, немає принципової різниці між: тридцятьма срібняками й мільярдам срібняків, за які сербський прем'єр зрадив їхнього кумира*” (ДТ. - 2001. - № 25). Водночас спостерігається й алюзія на біблійну історію, зокрема на зрадницький вчинок Іуди.

5) Перехід антропоніма до сфери апелятиву, під час якого відбувається відрив від денотата й розширюється його відантропонімічне значення, як, наприклад, у складі такої антитези: „*У кожному поколінні вистачає своїх героїв і своїх Іуд. Померло шістдесятництво як міф про покоління інтелігентів - борців за демократію*” (ДТ. - 2001. - № 6). Оскільки в наведеному прикладі аналізоване ім'я вживається як загальна назва, слід писати її з маленької літери.

6) Цитування в мові ЗМІ інших джерел, в яких вживається біблійний антропонім. У такому випадку аналіз має виконуватися на двох рівнях - першоджерела (наскільки це можливо, враховуючи обмежений контекст цитати), а також на рівні самої статті. Приклад: „*Тим часом у «Службе благодарственной Богу в Троице святой единому, о великой Богом дарованной победе над шведским королём, Карлом XII и воинством его, содеяной под Полтавой, в лето 1709, месяца июня, в день 27» Мазепа називається «другим Іудою», «сином погибельним» та «дияволом норовом»*” (ДТ. - 2003. - № 32). На рівні вказаного у цитаті першоджерела ім'я Іуда вживається у значенні „зрадник”, а числівник „другий” підсилює, на нашу думку, масштаби цього вчинку. Функція журналіста-автора статті - об'єктивне висвітлення фактів, пов'язаних із накладанням анафеми на Івана Мазепу. З контексту зрозуміло, що автор стоїть на протилежній позиції - відстоює думку про скасування анафеми з цього історичного діяча.

7) Журналіст як посередник відтворює культурно-історичні реалії із збереженням їхніх характеристик за допомогою стилістичних засобів, до яких входять біблеїзми-антропоніми. Проте роль автора статті не є пасивною, оскільки він може за допомогою інших емоційно-експресивних засобів посилити чи, навпаки, ослабити характеризуючу функцію антропоніма, висловивши таким чином свою позицію до описуваного. Приклад: „*Не дивно, що по смерті Гончара його доволі швидко постаралися стягнути з н'єдесталу. З одного боку, поява вулиці його імені, пам'ятника та інших увічнювальних жестів. А з другого - проголошення Іудою на одному з інтелектуальних збіговиськ (Христом «призначили» Олександра Довженка), наскоки в пресі...*” (ДТ. - 2003. - № 12). Слід зазначити, що за допомогою поєднання лексеми зі зниженим стилістичним забарвленням „збіговиська” з лексемою „інтелектуальні”, а також побудови антитези на іменах „Іуда” та „Христос” посилюється експресивність вислову.

8) Розглянутий антропонім „Іуда” вживається з метою характеристики політичної ситуації в країні. З огляду на те, що відантропонімічне значення імені Іуди як зрадника може бути серйозним звинуваченням, журналісти вдаються до посилань на реального чи можливого автора вислову, наприклад: „*Петро Миколайович, хоча і не подавав виду, всерйоз побоювався появи альтернативної Компартії. За чутками, гальмували її створення тривалі й марні пошуки «Іуди з ім'ям» (як висловився, здається, Георгій Крючков)*” (ДТ. - 2000. - № 29). Слід звернути увагу на той факт, що Іуда - це вже відоме ім'я, тому в цій цитаті антропонім виконує функцію апелятива, тобто йдеться про пошуки „зрадника з ім'ям”.

9) Вживання антропоніма в помилковому контексті, наприклад: „*Як відомо, Іуда вчинив свою підступну зраду саме в середині квітня (у Булгакова в «Майстрі і Маргариті»: «...удосвіта чотирнадцятого числа весняного місяця пісана»)*” (ДТ. - 2005. - № 21). Необхідно зауважити, що першоджерелом історії про Іуду є не твір Булгакова, тому ні в якому разі не можна вживати в цьому реченні „як відомо”, оскільки в Біблії немає жодної вказівки на те, в якому місяці відбувалася ця подія. В наведеному прикладі авторіві необхідно було послатися лише на Булгакова (якщо це далі не викривлятиме контекст) і не вдаватися до узагальнень.

Таким чином, на основі проведеного аналізу можна зробити такі висновки: 1) біблеїзми-антропоніми мають яскраво виражене відантропонімічне значення як на рівні лексикографії, так і в мові ЗМІ; 2) біблеїзм-антропонім Іуда засвоївся українською лінгвокультурою, свідченням чого може бути його входження до складу ситуативних біблеїзмів-фразеологізмів, зокрема *юдине (іудине) коріння (поріддя)*; 3) з огляду на сильне звинувачувальне забарвлення основного відантропонімічного значення антропоніма журналісти вдаються до посилань на реального чи можливого автора ЕИСловлювання, хоча вносять свою лепту шляхом використання допоміжних емоційно-експресивних засобів та контексту; 4) функціонування імені Іуда з відантропонімічним значенням та як апелятиву на сторінках „Дзеркала тижня” припадає, в основному, на 2000-2003 пр., найпліднішим, зокрема, є 2001 р. Причину цього слід встановити після аналізу функціонування біблеїзмів-антропонімів в інших засобах масової інформації розглянутого періоду. Крім того, потребують аналізу семантики та функціонування в українській лінгвокультурі взагалі, і на рівні мови ЗМІ зокрема, інші біблійні антропоніми.

Джерела та література:

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту із мови давньоєврейської і грецької на українську наново перекладена. - UBS, 1990.
2. Ільченко В.І. Експресія імені в засобах масової інформації. - К.: Інститут журналістики, 2003. - 64 с.
3. Карпенко А. В. Русская антропонимика. – Одеса: ОГУ, 1970. – 43 с.
4. Коваль А.П. Спочатку було слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. - К.: Либідь, 2001. – 312 с.
5. Муравлєва И.В. Немецкие антропонимы в социолингвистическом аспекте // Социолингвистические аспекты изучения немецкой лексики. - Калинин: КГУ, 1981. - С. 102-116
6. Ринкер Ф., Майер Г. Библиейская Энциклопедия Брокгауза. Пер. с нем.: Иванова В.М., Карельский А.А., Щедровицкий Д.В. / Под общ. ред. Цорна В.А. - Paderborn: Christliche Verlagsbuchhandlung, 1999. - 1088 с.
7. Словник фразеологізмів української мови. - К.: Наук. думка, 2003. - 1104 с.
8. Суперанская А.В. Теоретические основы ономастики: Автореферат дис... докт. филол. наук: 10.02.04. - Л., 1974. – 34 с.
9. Турута Н.И. Коммуникативный и прагматический аспекты имён собственных // Доклады V Международной конференции „Семантика языковых единиц”. - Т.2. - М.: СпортАкадемПресс, 1996. - С. 254-256.
10. Фролова О.Е. Антропоним в жестко структурированном тексте // Вопросы ономастики. - 2005. - № 2. - С. 36-44.
11. Шевченко Л.Л. Лінгвістична інтерпретація імені Ісуса Христа // Мовознавство. - 2006. - № 2-3. - С. 153-162.

Поступила до редакції 3.09.2007 р.

УДК 070.41:811.161.2'271.14

Ріпей М.В.

ПОРУШЕННЯ ЛЕКСИЧНОЇ НОРМИ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТ

*Ріпей М.В. **Нарушение лексической нормы на страницах газет***

Рассмотрено ненормативное использование лексем «сейчас», «разрешать», «основной», «все», «вопрос», «отсутствие», «носишь имя» в газетных материалах, предложены правильные варианты. Уделено внимание выделению значений слов, которые в «Большом толковом словаре современного украинского языка» представлены как синонимы. Примеры взяты из таких газет: «Високий Замок», «Газета.24», «День», «Дзеркало тижня», «Експрес».

***Ключевые слова:** лексическая норма, газетные материалы, лексема, правильно, неправильно, варианты*

*Ріпей М. В. **Порушення лексичної норми на сторінках газет***

Розглянуто ненормативне вживання лексем «зараз», «дозволяти», «основний», «все», «питання», «відсутність», «носити ім'я» у газетних матеріалах та запропоновано правильні відповідники. Зосереджено увагу на вирішенні значень слів, які у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» подано як синоніми. Приклади наведено з таких газет: „Високий Замок”, „Газета.24”, „День”, „Дзеркало тижня”, „Експрес”.

***Ключові слова:** лексична норма, газетні матеріали, лексеми, правильно, неправильно, відповідники*

*Ripey M.V. **The infringement of lexical norm on newspaper's pages***

We have looked through the incorrect using of lexemes „now”, „to allow”, „main”, „all”, „question”, „absence” and „to be called” in newspaper materials and suggested correct variants. We have focused on the delimitation of the words' meanings, which in “Great explanatory dictionary of modern Ukrainian”, are given as synonyms. The examples are taken from such newspapers as: “High Castle”, „Newspaper.24”, “The Day”, “The Mirror of the Week”, „Express”.

***Key words:** lexical norm, newspaper materials, lexeme correctly, incorrectly, variants*

Постановка проблеми. Особливістю газетного слова є те, що воно звернене до всіх. „Газету ж читають усі... А читаючи, переймають її мову, свідомо чи несвідомо, і часописна мова розповсюджується... величезна сила впливу газетної мови на вироблення культури мови літературної... велика відповідальність за стан літературної мови” [9, с.289]. З огляду на це користуватися газетним словом треба точно. „Навіть одне недбало вжите слово... іноді може зіпсувати весь чудовий твір. Уживати слова правильно і точно - значить використовувати їх у тому значенні, яке має кожне з них” [6, с.57]. У журналі „Рідна мова” ще 1936 року зазначено: “Психологія вчить, що ми найліпше